

Abhinayadarpanam by Nandikeshvara

——
నన్దికేశ్వరవిరచితమ్ అభినయదర్పణమ్

——
Document Information

Text title : abhinayadarpaNam

File name : abhinayadarpaNam.itx

Category : nATyashAstra, major_works

Location : doc_z_misc_major_works

Author : Nandikeshvara

Transliterated by : Ryan Armstrong ryanarm at gmail.com

Proofread by : Ryan Armstrong, Krithi Durbaka

Latest update : February 14, 2021

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 24, 2024

sanskritdocuments.org

నందికేశ్వరవిరచితమ్ అభినయదర్పణమ్

నమస్కీయా

ఆజ్ఞికం భువనం యస్య వాచికం సర్వవాఙ్మయమ్ ।
ఆహార్య చన్ద్రతారాది తం నమః సాత్త్వికం శివమ్ ॥ ౧॥

నాట్యోత్పత్తిః

నాట్యవేదం దదౌ పూర్వం భరతాయ చతుర్ముఖః ।
తతశ్చ భరతః సార్థం గన్ధర్వాప్సరసాం గణైః ॥ ౨॥
నాయ నృత్యం తథా నృత్యమర్ శమోఘాః ప్రయుక్తవాన్ ।
ప్రయోగముద్ధతం స్మృత్వా స్వప్రయుక్తం తతో హరః ॥ ౩॥
తణునా స్వగణాగ్రణ్యా భరతాయ న్యదీదిశత్ ।
లాస్యమస్యాగ్రతః ప్రీత్యా పార్యత్యా సమదీదిశత్ ॥ ౪॥
బుద్ధ్యా౭థ తణువం తాణ్డోర్మర్డ్యైభ్యో మునయో౭వదన్ ।
పార్యతీ త్వనుశాస్త్రి స్మ లాస్య బాణాత్మజాముషామ్ ॥ ౫॥
తయా ద్వారవతీగోప్యస్తాభిః సౌరాష్ట్రయోషితః ।
తాభిస్తు తత్తదేశీయాస్తదశిష్యస్త యోషితః ॥ ౬॥
ఏవం పరమృరాప్రాప్తమేత్తల్లోకే ప్రతిష్ఠితమ్ ।

నాట్యప్రశంసా

ఋగ్యజుః సామవేదేభ్యో వేదాచ్ఛాథర్వణః క్రమాత్ ॥ ౭॥
పాఠ్యం చాభినయం గీతం రసాన్ సక్లృహ్య పద్మజః ।
వ్యరీచచచ్ఛ్రమిదం ధర్మకామార్థమోక్షదమ్ ॥ ౮॥
కీర్తిప్రాగల్భ్యసౌభాగ్యవైదధ్యాం ప్రవర్ధనమ్ ।

ఔదార్యస్థైర్యధైర్యాణాం విలాసస్య చ కారణమ్ || ౯ ||

దుఃఖార్తిశోకనిర్వేదభేదవిచ్ఛేదకారణమ్ ।

అపి బ్రహ్మపరానన్దాదిదమభ్యుధికం మతమ్ || ౧౦ ||

జహార నారదాదీనాం చిత్తాని కథమన్యథా ।

నటనభేదాః

ఏతచ్చతుర్విధోపేతం నటనం త్రివిధం స్మృతమ్ || ౧౧ ||

నాట్యం నృత్తం నృత్యమితి మునిభిర్భరతాదిభిః ।

నటనప్రయోగకాలః

ద్రష్టవ్యే నాట్యనృత్యే చ పర్వకాలే విశేషతః || ౧౨ ||

నృత్తం తత్ర నరేన్ద్రానామభిషేకే మహోత్సవే ।

యాత్రాయాం దేవయాత్రాయాం వివాహే ప్రియసङ्గమే || ౧౩ ||

నగరాణామగారాణాం ప్రవేశే పుత్రజన్మని ।

శుభార్థిభిః ప్రయోక్తవ్యం మాङ्గల్యం సర్వకర్మభిః || ౧౪ ||

నాట్యం

నాట్యం తన్నాటకం చైవ పూజ్యం పూర్వకథాయుతమ్ ।

నృత్తం

భావాభినయహీనం తు నృత్తమిత్యభిధీయతే || ౧౫ ||

నృత్యం

రసభావవ్యङ్గానాదియుక్తం నృత్యమితీర్యతే ।

ఏతన్నృత్యం మహారాజసభాయాం కల్పయేత్ సదా || ౧౬ ||

సభాపతిలక్షణం -

శ్రీమాన్ ధీమాన్ వివేకీ వితరణనిపుణో గానవిద్యాప్రవీణః

సర్వజ్ఞః కీర్తిశాలీ సరసగుణయుతో హావభావేష్వభిజ్ఞః ।
 మాతృర్యద్వేషహీనః ప్రకృతిహితసదాచారశీలో దయాలు-
 ర్ఘీరో దాన్తుః కలావానభినయచతురోఽసౌ సభానాయకః స్యాత్ ॥ ౧౭॥

మన్త్రిలక్షణం -
 మేధాసుస్థిరభాషణగుణపరాః శ్రీమద్యశోలమ్పటా
 భావజ్ఞా గుణదోషభేదనిపుణాః శృంక్షారలీలాయుతాః ।
 మధ్యస్థా నయకోవిదాః సహృదయాః సత్పణ్ణితా భాన్తి తే
 భాషాభేదవిచక్షణాః సుకవయో అస్య ప్రభోర్మన్త్రిణాః ॥ ౧౮॥

సభాలక్షణం -
 సభాకల్పతరుర్భూతి వేదశాఖోపజీవితః ।
 శాస్త్రపుష్పసమాకీర్ణో విద్వద్భ్రమరశోభితః ॥ ౧౯॥

సభారచనా

ఏవంవిధః సభానాథః ప్రాజ్ఞుః నివిశేన ముదా ।
 వర్తేరన్ పార్శ్వయోస్తస్య కవిమన్త్రిసుహృజ్ఞనాః ॥ ౨౦॥

తదగ్రే నటనం కుర్యాత్ తత్ స్థలం రజ్గ ఉచ్యతే ।
 రజ్గమధ్యే స్థితే పాత్రే తత్సమీపే నటోత్తమః ॥ ౨౧॥

దక్షిణే తాలధారీ చ పార్శ్వద్వన్వే మృదంగకౌ ।
 తయోర్మధ్యే గీతకారీ శ్రుతికారస్తదన్తికే ॥ ౨౨॥

ఏవం తిష్ఠేత్ క్రమేణైవ నాట్యాదౌ రజ్గమణ్ణలీ ।
 పాత్రలక్షణం -
 తస్య రూపవతీ శ్యామా పీనోన్నతపయోధరా ॥ ౨౩॥

ప్రగల్భా సరసా కాన్తా కుశలా గ్రహమోక్షయోః ।
 విశాలలోచనా గీతవాద్యతాలానువర్తినీ ॥ ౨౪॥

పరార్ధ్యభూషాసమ్పన్నా ప్రసన్నముఖపజ్కజా ।
 ఏవంవిధగుణోపేతా నర్తకీ సముదీరితా ॥ ౨౫॥

వర్జనీయపాత్రాణి -
 పుష్పాక్షీ కేశహీనా చ స్థూలోష్ఠీ లమ్బితస్తనీ ।

అతిస్థూలాప్యతికృశా అత్యుచ్చాప్యతివామనా ॥ ౨౬ ॥

కుబ్జా చ స్వరహీనా చ దశైతా నాట్యవర్జితాః ।

పాత్రస్య ప్రాణాః -

జపః స్థిరత్వం రేఖా చ భ్రమరీ దృష్టిరశ్రమః ॥ ౨౭ ॥

మేధా శ్రద్ధా వచో గీతం పాత్రప్రాణా దశ స్మృతాః ।

ఏవంవిధేన పాత్రేణ నృత్యం కార్యం విధానతః ॥ ౨౮ ॥

కిక్కిణీలక్షణం

సుస్వరాశ్చ సురూపాశ్చ సూక్ష్మా నక్షత్రదేవతాః ।

కిక్కిణ్యః కాన్యరచితా ఏకైకాఙ్గులికాన్తరమ్ ॥ ౨౯ ॥

బద్ధీయాన్నీలసూత్రేణ గ్రన్థిభిశ్చ దృఢం పునః ।

శతద్వయం శతం వాపి పాదయోర్నాట్యకారిణీ ॥ ౩౦ ॥

ప్రార్థనాదికం -

విఘ్నేశం మురజాధిపం చ గగనం స్తుత్వా మహీం ప్రార్థయేత్

తత్త్వాద్యద్యకదమ్బకస్య విధినా పూజావిధామానయేత్ ।

ఆలప్యాతిమనోహరాన్ బహువిధీన్ సమ్పాద్య భూయస్తథా

గుర్వాఙ్గామవలమ్బ్య పాత్రముచితం శ్కృణ్ణారమేవారభేత్ ॥ ౩౧ ॥

రఙ్గాధిదేవతాస్తుతిః -

భరతకులభాగ్యకలికే భావరసానన్దపరిణతాకారే ।

జగదేకమోహనకలే జయ జయ రఙ్గాధిదేవతే దేవి ॥ ౩౨ ॥

పుష్పాఙ్గాలిః

విఘ్నానాం నాశనం కర్తుం భూతానాం రక్షణాయ చ ।

దేవానాం తుష్టయే చాపి ప్రేక్షకాణాం విభూతయే ॥ ౩౩ ॥

శ్రేయసే నాయకస్యాత్ర పాత్రసంరక్షణాయ చ ।

ఆచార్యశిష్యాసిద్ధార్థ పుష్పాఙ్గాలిమథారభేత్ ॥ ౩౪ ॥

నాట్యక్రమః

ఏవం కృత్వా పూర్వరంగం నృత్యం కార్యం తతః పరమ్ ।
నృత్యం గీతాభినయనం భావతాలయుతం భవేత్ ॥ ౩౫॥

ఆస్యేనాలమబ్బయేద్ గీతం హస్తేనార్థం ప్రదర్శయేత్ ।
చక్షుర్భ్యాం దర్శయేద్ భావం పాదాభ్యాం తాలమాచరేత్ ॥ ౩౬॥

యతో హస్తస్తతో దృష్టిర్యతో దృష్టిస్తతో మనః ।
యతో మనస్తతో భావో యతో భావస్తతో రసః ॥ ౩౭॥

అభినయః

తత్ర త్వభినయస్యైవ ప్రాధాన్యమితి కథ్యతే ।
ఆజీకో వాచికస్తద్వదాహార్యః సాత్త్వికోఽపరః ॥ ౩౮॥

చతుర్థాభినయస్ -

ఆజీకాభినయః

తత్ర ఆజీకోఽఙ్గైర్నిదర్శితః ।

వాచికాభినయః

వాచా విరచితః కావ్యనాటకాది తు వాచికః ॥ ౩౯॥

ఆహార్యాభినయః

ఆహార్యో హారకేయూరవేషాదిభిరలఙ్కృతః ।

సాత్త్వికాభినయః

సాత్త్వికః సాత్త్వికైర్భావైర్భావజ్ఞేన విభావితః ॥ ౪౦॥

స్తమ్భః స్వేదాముద్భ రోమాఞ్చః స్వరభఙ్గోఽథ వేపథుః ।
వైవర్ణ్యమశ్రు ప్రలయ ఇత్యష్టౌ సాత్త్వికాః స్మృతాః ॥ ౪౧॥

ఆజ్ఞికాభినయసాధనాని

తత్రాజ్ఞికోఽఙ్గప్రత్యఙ్గోపాఙ్గస్త్రైధా ప్రకాశతః ।

అఙ్గాని

అఙ్గాన్యస్త్వ శిరో హస్తా వక్షః పార్శ్వా కటీతటా ॥ ౪౨॥

పాదావితి షడుక్తాని గ్రీవామప్యపరే జగుః ॥

ప్రత్యఙ్గాని

ప్రత్యఙ్గాన్యథ చ స్కన్ధౌ బాహూ పృష్ఠం తథోదరమ్ ॥ ౪౩॥

ఊరూ జఙ్ఘే షడిత్యాహురపరే మణిబన్ధకౌ ।

జానునీ కూర్పరావేతత్ త్రయమప్యధికం జగుః ॥ ౪౪॥

ఉపాఙ్గాని

గ్రీవా న్యోదప్యపాఙ్గన్తు స్కన్ధ ఏవం జగుర్బుధాః ।

దృష్టిభ్రూపుటతారాశ్చ కపోతౌ నాసికా హనూ ॥ ౪౫॥

అధరో దశనా జిహ్వో చుబుకం వదనం తథా ।

ఉపాఙ్గాని ద్వాదశైవ శిరస్యఙ్గాన్తరేషు చ ॥ ౪౬॥

పార్శ్విగుల్ఫౌ తథాఙ్గుల్యః కరయోః పాదయోస్తలే ।

ఏతాని పూర్వశాస్త్రానుసారేణోక్తాని వై మయా ॥ ౪౭॥

నృత్యమాత్రోపయోగీని కథ్యన్తే లక్షణైః క్రమాత్ ।

అఙ్గానాం చలనాదేవ ప్రత్యఙ్గోపాఙ్గయోరపి ॥ ౪౮॥

చలనం ప్రభవేత్తస్మాత్ సర్వేషాం నాత్ర లక్షణమ్ ।

శిరోమేదాః -

సమముద్వాహితమధోముఖమాలోలితం ధుతమ్ ॥ ౪౯॥

కమ్పితం చ పరావృత్తముత్క్షిప్తం పరివాహితమ్ ।

నవధా కథితం శీర్షం నాట్యశాస్త్రవిశారదైః ॥ ౫౦॥

సమశిరః -

నిశ్చలం సమమాఖ్యాతం యన్నతున్నతివర్జితమ్ ।

వినియోగః -

నృత్యార్మేభ జపాదౌ చ గర్వే ప్రణయకోపయోః ॥ ౫౧॥

స్తమ్భనే నిష్క్రియత్వే చ సమశీర్షముదాహృతమ్ ।

ఉద్వాహితశిరః -

ఉద్వాహితశిరో జ్ఞేయమూర్ధ్వభాగోన్నతాననమ్ ॥ ౫౨॥

వినియోగః -

ధ్వజే చన్ద్రే చ గగనే పర్వతే వ్యోమగామిషు ।

తుఙ్గవస్తుని సంయోజ్యముద్వాహితశిరో బుధైః ॥ ౫౩॥

అధోముఖశిరః -

అధస్తాన్నమితం వక్త్రమధోముఖమితీరితమ్ ।

వినియోగః -

లజ్జాభేదప్రణామేషు దుశ్చింతామూర్ఛయోస్తథా ॥ ౫౪॥

అధఃస్థితార్థనిర్దేశే యుజ్యతేఽముప్పని మజ్జనే ।

ఆలోలితశిరః -

మణ్డలాకారముద్భాస్తమాలోలితం శిరో భవేత్ ॥ ౫౫॥

వినియోగః -

నిద్రోద్వేగగ్రహావేశమదమూర్ఛాను తన్మతమ్ ।

భ్రమణే వికటోద్ధామహాస్యే చాలోలితం శిరః ॥ ౫౬॥

ధుతశిరః -

వామదక్షిణభాగేషు చలితం తద్ధుతం శిరః ।

వినియోగః -

నాస్తీతి వచనే భూయః పార్శ్వదేశావలోకనే ॥ ౫౭॥

జనాశ్వాసే విస్మయే చ విషాదేఽనీప్సితే తథా ।

శీతార్తే జ్వరితే భీతే సద్యఃపీతాసవే తథా ॥ ౫౮॥

యుద్ధే యత్నే నిషేధాదావమర్షే స్వాఙ్గపీక్షణే ।

పార్శ్వాహ్యనే చ తస్యోక్తః ప్రయోగో భరతాదిభిః ॥ ౫౯॥

కమ్పితశిరః -

ఊర్ధ్వాధోభాగచలితం తచ్చిరః కమ్పితం భవేత్ ।

వినియోగః -

రోషే తిష్ఠేతి వచనే ప్రశ్నే సజ్ఞోపహూతయోః ॥ ౬౦ ॥

ఆవాహనే తర్జనే చ కమ্পితం వినియుజ్యతే ।

పరావృత్తశిరః -

పరాఙ్మూఖీకృతం శీర్షం పరావృత్తమితిరితమ్ ॥ ౬౧ ॥

వినియోగః -

తత్ కార్యం కోపలజ్జాదికృతే బక్త్రాపసరణే ।

అనాదరే కచే తూణ్యాం పరావృత్తశిరో భవేత్ ॥ ౬౨ ॥

ఉత్తిష్టశిరః -

పారోస్ఫ్యర్ధ్వభాగవలితముత్తిష్టం కథ్యతే శిరః ।

వినియోగః -

గృహాణాగచ్ఛేత్స్యాద్యర్థనూచనే పరిపోషణే ॥ ౬౩ ॥

అఙ్గీకారే ప్రయోక్తవ్యముత్తిష్టం నామ శీర్షకమ్ ।

పరివాహితశిరః -

పార్శ్వయోశ్చామరమివ తతం చేత్ పరివాహితమ్ ॥ ౬౪ ॥

వినియోగః -

మోహే చ విరహే స్తోత్రే సంతోషే చానుమోదనే ।

విచారే చ ప్రయోక్తవ్యం పరివాహితశీర్షకమ్ ॥ ౬౫ ॥

దృష్టిమేదాః -

సమమాలోకితం సాచీర్లోకితనిమీలితే ।

ఉల్లోకితానువృత్తే చ తథా చైవావలోకితమ్ ॥ ౬౬ ॥

ఇత్యష్టౌ దృష్టిభేదాః స్యుః కీర్తితాః పూర్వసూరిభిః ।

సమదృష్టిః -

వీక్షణం సురనారీవత్ సానన్తం సమవీక్షణమ్ ॥ ౬౭ ॥

వినియోగః -

నాట్యారమేభు తులాయాం చాప్యన్యచింతావినిశ్చయే ।

ఆశ్చర్యే దేవతారూపే సమదృష్టిరుదాహృతా ॥ ౬౮ ॥

ఆలోకితదృష్టిః -

ఆలోకితం భవేదాశుభ్రమణం స్ఫుటవీక్షణమ్ ।

వినియోగః -

కులాలచక్రభ్రమణే సర్వవస్తుప్రదర్శనే || ౧౯ ||

యాఞ్చూయాం చ ప్రయోక్తవ్యమాలోకితనిరీక్షణమ్ ।

సాచీదృష్టిః -

స్వస్థానే తిర్యగాకారమపాఙ్గవలనం క్రమాత్ || ౨౦ ||

సాచీదృష్టిరితి జ్ఞేయా నాట్యశాస్త్రవిశారదైః ।

వినియోగః -

ఇగ్గతే శ్మశ్రుసంస్పర్శే శరలక్ష్యే శుకే స్మృతౌ || ౨౧ ||

సూచనాయాం చ కార్యాణాం నాట్యే సాచీనిరీక్షణమ్ ।

ప్రలోకితదృష్టిః -

ప్రలోకితం పరిజ్ఞేయం చలనం పార్శ్వభాగయోః || ౨౨ ||

వినియోగః -

ఉభయోః పార్శ్వయోర్వస్తు నిర్దేశే చ ప్రసజ్జోతే ।

చలనే బుద్ధిజడ్యే చ ప్రలోకితనిరీక్షణమ్ || ౨౩ ||

మోలితదృష్టిః -

దృష్టే రర్థవికాశేన మీలితా దృష్టిరీరితా ।

వినియోగః -

ఆశివిషే పారవశ్యే జపే ధ్యానే నమస్కృతౌ || ౨౪ ||

ఉన్మాదే సూక్ష్మదృష్టౌ చ మీలితా దృష్టిరీరితా ।

ఉల్లోకితదృష్టిః -

ఉల్లోకితమితి జ్ఞేయమూర్ధ్వభాగే విలోకనమ్ || ౨౫ ||

వినియోగః -

ధ్వజాగ్రే గోపురే దేవమణ్డలే పూర్వజన్మని ।

ఔన్నత్యే చన్ద్రికాదావప్యల్లోకితనిరీక్షణమ్ || ౨౬ ||

అనువృత్తదృష్టిః -

ఊర్ధ్వాధో వీక్షణం వేగాదనువృత్తమితీరితమ్ ।

వినియోగః -

కోపదృష్టౌ ప్రియామస్త్రే అనువృత్తనిరీక్షణమ్ || ౨౭ ||

అవలోకితదృష్టిః -

అధస్తాద్ధర్శనం యత్తదవలోకితముచ్యతే ।

వినియోగః -

ఛాయాలోకే విచారే చ చర్యాయాం పఠనశ్రమే ॥ ౭౮॥

స్వాక్షావలోకనే యానేఽప్యవలోకితముచ్యతే ।

గ్రీవాభేదాః -

సుందరీ చ తిరశ్చినా తథైవ పరివర్తితా ॥ ౭౯॥

ప్రకమ్పితా చ భావజ్ఞైరేయా గ్రీవా చతుర్విధా ।

సుందరీ ప్రీవా -

తిర్యక్ చక్షులితా గ్రీవా సుందరీతి నిగద్యతే ॥ ౮౦॥

వినియోగః -

న్నేహారమ్భే తథా యత్నే సమ్యగర్థే చ విస్తృతే ।

సరసత్వానుమోదే చ సా గ్రీవా సుందరీ మతా ॥ ౮౧॥

తిరశ్చినా గ్రీవా -

పార్శ్వయోరుర్ధ్వభాగే తు చలితా సర్పయానవత్ ।

సా గ్రీవా తు తిరశ్చినేత్యుచ్యతే నాట్యకోవిదైః ॥ ౮౨॥

వినియోగః -

స్వడ్వైతే సర్పగత్యాం తిరశ్చినా ప్రయుజ్యతే ।

పరివర్తితా గ్రీవా -

సవ్యాపసవ్యచలితా గ్రీవా యత్రార్ధచన్ద్రవత్ ॥ ౮౩॥

సా హి నాట్యకలాభిజ్ఞైర్విజ్ఞేయా పరివర్తితా ।

వినియోగః -

శృంగారనటనే కాన్తకపోలద్వయచుమ్పనే ॥ ౮౪॥

నాట్యతస్త్రివచారజ్ఞైః ప్రయోజ్యా పరివర్తితా ।

ప్రకమ్పితా గ్రీవా -

పురః పశ్చాత్ ప్రచలనాత్ కపోతీకణ్ఠకమ్పవత్ ॥ ౮౫॥

ప్రకమ్పితేతి సా గ్రీవా నాట్యశాస్త్రే ప్రశస్యతే ।

వినియోగః -

యుష్కదస్మదితి ప్రోక్తే దేశీనాట్యే విశేషతః ॥ ౮౬॥

దోలాయాం మణితే చైవ ప్రయోక్తవ్యా ప్రకమ్పితా ।

హస్తభేదాః -

అథేదానీన్దు హస్తానాం లక్షణం ప్రోచ్యతే మయా ॥ ౮౭॥

అసంయుతాః సంయుతాశ్చ హస్తద్వేషా నిరూపితా ।

తత్రాసంయుతహస్తానామాదౌ లక్షణముచ్యతే ॥ ౮౮॥

అసంయుతహస్తాః -

పతాకస్త్రపతాకోఽర్ధపతాకః కర్తరీముఖః ।

మయూరాఖ్యోఽర్ధచన్ద్రశ్చ ఆరాలః శుకతుణ్ణకః ॥ ౮౯॥

ముష్టిశ్చ శిఖరాఖ్యశ్చ కపిత్థః కటకాముఖః ।

సూచి చన్ద్రకలా పద్మకోశః సర్పశిరస్తథా ॥ ౯౦॥

మృగశీరః సింహముఖః కాఙ్గలశ్చాలపద్మకః ।

చతురో భ్రమర్చైవ హంసాస్యో హంసపక్షకః ॥ ౯౧॥

శన్దంశో ముకులశ్చైవ తామ్రచూడస్త్రిశూలకః ।

ఇత్యసంయుతహస్తానామష్టావింశతిరీరితా ॥ ౯౨॥

పతాకహస్తాః -

అఙ్గుల్యః కుఞ్చితాఙ్గుష్టః సంశ్లిష్టాః ప్రసృతా యది ।

స పతాకకరః ప్రోక్తో నృత్యకర్మవిశారదైః ॥ ౯౩॥

వినియోగః -

నాట్యారమ్భే వారివాహే వనే వస్తునిషేధనే ।

కుచస్థలే నిశాయాం చ నద్యామమరమణ్డలే ॥ ౯౪॥

తురగ్గే ఖణ్డనే వాయౌ శయనే గమనోద్యమే ।

ప్రతాపే చ ప్రసాదే చ చన్దికాయాం ఘనాతపే ॥ ౯౫॥

కవాటపాటనే సప్తవిభక్త్యర్థే తరఙ్గకే ।

వీధిప్రవేశభావేఽపి సమత్వే చాఙ్గరాగకే ॥ ౯౬॥

ఆత్మార్థే శపథే చాపి తూష్టిమాభవనిదర్శనే ।

తాలపత్రే చ ఖేటే చ ద్రవ్యాదిస్పర్శనే తథా ॥ ౯౭॥

ఆశీర్వాదక్రియాయాం చ నృపశ్రేష్ఠస్య భావనే ।

తత్ర తత్రేతి వచనే సిన్ధౌ చ సుకృతిక్రమే ॥ ౯౮॥

సమ్బాధనే పురోగేఽపి ఖడ్గరూపస్య ధారణే ।

మాసే సంవత్సరే వర్షదినే సమ్మూర్జనే తథా ॥ ౯౯ ॥

ఏవమర్థేషు యుజ్యంతే పతాకహస్తభావనాః ।

త్రిపతాకహస్తః -

స ఏవ త్రిపతాకః స్యాద్వక్రితానామికాఙ్గులిః ॥ ౧౦౦ ॥

వినియోగః -

మకుటే వృక్షభావేషు వజ్రే తద్ధరవాసవే ।

కేతకీకుసుమే దీపే వహ్నిజ్వాలా విజృమ్భనే ॥ ౧౦౧ ॥

కపోతే పత్రలేఖాయాం బాణార్థే పరివర్తనే ।

యుజ్యతే త్రిపతాకోఽయం కథితో భరతోత్తమైః ॥ ౧౦౨ ॥

అర్ధపతాకహస్తః -

త్రిపతాకే కనిష్ఠా చేద్ వక్రితాఽర్ధపతాకీకా ।

వినియోగః -

పల్లవే ఫలకే తీరే ఉభయోరితి వాచకే ॥ ౧౦౩ ॥

క్రకచే ఛురికాయాం చ ధ్వజే గోపురశృంగయోః ।

యుజ్యతేఽర్ధపతాకోఽయం తత్తత్కర్మప్రయోగకే ॥ ౧౦౪ ॥

కత్తరీముఖహస్తః -

అస్యైవ చాపి హస్తస్య తర్జనీ చ కనిష్ఠికా ।

బహిః ప్రసారితే ద్వే చ స కరః కర్తరీముఖః ॥ ౧౦౫ ॥

వినియోగః -

స్త్రీపుంసయోస్తు విశ్లేషే విపర్యాసపదేఽపి వా ।

లుణ్ఠనే నయనాస్తే చ మరణే భేదభావనే ॥ ౧౦౬ ॥

విద్యుదర్థేఽప్యేకశయ్యావిరహే పతనే తథా ।

లతాయాం యుజ్యతే యస్తు స కరః కర్తరీముఖః ॥ ౧౦౭ ॥

మయూరహస్తః -

అస్మిన్నామికాఙ్గుష్ఠౌ శ్లిష్ఠౌ చాన్యాః ప్రసారితాః ।

మయూరహస్తః కథితః కరటీకావిచక్షణైః ॥ ౧౦౮ ॥

వినియోగః -

మయూరాస్యే లతాయాం చ శకునే వమనే తథా ।

అలకస్యాపనయనే లలాటతిలకేషు చ ॥ ౧౦౯ ॥

నద్యుదకస్య నిక్షేపే శాస్త్రవాదే ప్రసిద్ధకే ।

ఏవమర్థేషు యుజ్యంతే మయూరకరభావనాః ॥ ౧౧౦ ॥

అర్ధచన్ద్రహస్తః -

అర్ధచన్ద్రకరః సోఽయం పతాకేఽఙ్గుష్ఠసారణాత్ ।

వినియోగః -

చన్ద్రో కృష్ణాష్టమీభాజి గలహస్తార్థకేఽపి చ ॥ ౧౧౧ ॥

భల్లాయుధే దేవతానామభిషేచనకర్మణి ।

భుక్వాత్రే చోద్భవే కట్యాం చింతాయామాత్మవాచకే ॥ ౧౧౨ ॥

ధ్యానే చ ప్రార్థనే చాపి అఙ్గానాం స్పర్శనే తథా ।

ప్రాకృతానాం నమస్కారే అర్ధచన్ద్రో నియుజ్యతే ॥ ౧౧౩ ॥

అరాలహస్తః -

పతాకే తర్జునీ వక్ర్రా నామ్నా సోఽయమరాలకః ।

వినియోగః -

విషాద్యమృతపానేషు ప్రచణ్డపవనేఽపి చ ॥ ౧౧౪ ॥

శుకతుణ్డహస్తః -

అస్మిన్ననామికా వక్ర్రా శుకతుణ్డకరో భవేత్ ।

వినియోగః -

బాణప్రయోగే కున్తార్థే వాఽలయస్య స్మృతిక్రమే ॥ ౧౧౫ ॥

మర్మోత్థ్యాముగ్రభావేషు శుకతుణ్డో నియుజ్యతే ।

ముష్టిహస్తః -

మేలనాదఙ్గులీనాఞ్చ కుఞ్చితానాం తలాన్తరే ॥ ౧౧౬ ॥

అఙ్గుష్ఠశోఽపరియుతో ముష్టిహస్తోఽయమీర్యతే ।

వినియోగః -

స్థిరే కచగ్రహే దార్థ్యే వస్త్యాదీనాం చ ధారణే ॥ ౧౧౭ ॥

మల్లనాం యుద్ధభావేఽపి ముష్టిహస్తోఽయమిష్యతే ।

శిఖరహస్తః -

చేన్ముష్టిరున్నతాఙ్గుష్ఠః స ఏవ శిఖరః కరః ॥ ౧౧౮ ॥

వినియోగః -

మదనే కారుకే స్తమేభి నిశ్చయే పితృకర్మణి ।
ఓష్ఠేప్రవిష్టరూపే చ రదనే ప్రశ్నభావనే ॥ ౧౧౯ ॥

లిజ్జే నాస్తీతి వచనే స్మరణేఽభినయాన్తికే ।
కటిబద్ధాకర్షణే చ పరిరమ్భవిధిక్రమే ॥ ౧౨౦ ॥

ఘణ్ఠానినాదే శిఖరో యుజ్యతే భరతాదిభిః ।
కపిత్థహస్తః -

అఙ్గష్ఠమూర్ధ్నిశిఖరో వక్రీతా యది తర్జనీ ॥ ౧౨౧ ॥

కపిత్థాఖ్యః కరః సోఽయం కీర్తితో నృత్తకోవిదైః ।

వినియోగః -

లఙ్ఘ్యం వైవ సరస్వత్యాం నటానాం తాలధారణే ॥ ౧౨౨ ॥

గోదోహనేఽప్యజ్ఞానే చ లీలాకుసుమధారణే ।

చేలాఞ్చలాదిగ్రహణే పటస్యైవావగుణనే ॥ ౧౨౩ ॥

ధూపదీపార్చనే చాపి కపిత్థః సమ్ప్రయుజ్యతే ।

కటకాముఖహస్తః -

కపిత్థే తర్జనీ చోర్ధ్వముఘ్రితాఙ్గష్ఠమధ్యమా ॥ ౧౨౪ ॥

కటకాముఖహస్తోఽయం కీర్తితో భరతాగమైః ।

వినియోగః -

కుసుమావచయే ముక్తాస్త్రధామ్నాం ధారణే తథా ॥ ౧౨౫ ॥

శరమధ్యాకర్షణే చ నాగల్లిప్రదానకే ।

కస్తూరికాదివస్త్రానాం పేషణే గన్ధవాసనే ॥ ౧౨౬ ॥

వచనే దృష్టిభావేఽపి కటకాముఖ ఇష్యతే ।

సూచీహస్తః -

ఊర్ధ్వప్రసారితా యత్ర కటకాముఖతర్జనీ ॥ ౧౨౭ ॥

సూచీహస్తః స విజ్ఞేయో భరతాగమకోవిదైః ।

వినియోగః -

ఏకార్థేఽపి పరబ్రహ్మభావనాయాం శతేఽపి చ ॥ ౧౨౮ ॥

రవౌ నగర్యాం లోకార్థే తథేతి వచనేఽపి చ ।
 యచ్ఛబ్దేఽపి తచ్ఛబ్దే విజనార్థేఽపి తర్జనే ॥ ౧౨౯ ॥
 కార్ష్యే శలాకే వపుషి ఆశ్వర్యే వేణీభావనే ।
 ఛత్రే సమర్థే పాణౌ చ రోమాల్యాం భేరీవాదనే ॥ ౧౩౦ ॥
 కులాలచక్రభ్రమణే రథాఙ్గమణ్డలే తథా ।
 వివేచనే దినాస్తే చ సూచీహస్తః ప్రకీర్తితః ॥ ౧౩౧ ॥

చన్ద్రకలాహస్తః -
 సూచ్యామఙ్గుష్ఠమోక్షే తు కరశ్చన్ద్రకలా భవేత్ ।
 వినియోగః -
 చన్ద్రే ముఖే చ ప్రాదేశే తస్మాత్ప్రకారపస్తుని ॥ ౧౩౨ ॥
 శివస్య ముకుటే గఙ్గానద్యాం చ లగుడేఽపి చ ।
 ఏషాం చన్ద్రకలా చైవ వినియోజ్యా విధీయతే ॥ ౧౩౩ ॥

పద్మకోశహస్తః -
 అఙ్గుల్యో విరలా కిఞ్చిత్ కుఞ్చితాస్తలనిమ్నగాః ।
 పద్మకోశాభిధో హస్తస్త్వన్నిరూపణముచ్యతే ॥ ౧౩౪ ॥
 వినియోగః -
 ఫలే బిల్వకపిత్థాదౌ స్త్రీణాం చ కుచకుమ్భయోః ।
 ఆవర్తే కస్తకే స్థాల్యాం భోజనే పుష్పకోరకే ॥ ౧౩౫ ॥

సహకారఫలే పుష్పవర్షే మఙ్గళికాదిషు ।
 జపాకుసుమభావే చ ఘణ్టారూపే విధానకే ॥ ౧౩౬ ॥
 వల్మీకే కమలేఽప్యణ్డే పద్మకోశో విధీయతే ।
 సర్పశీర్షహస్తః -
 పతాకా నమితాగ్రా చేత్ సర్పశీర్షకరో భవేత్ ॥ ౧౩౭ ॥

వినియోగః -
 చన్దనే భుజగే మన్ద్రే ప్రోక్షణే పోషణాదిషు ।
 దేవస్యాదకదానేషు ఆస్పాలే గజకుమ్భయోః ॥ ౧౩౮ ॥
 భుజస్థానే మల్లనాం తు యుజ్యతే సర్పశీర్షకః ।
 మృగశీర్షహస్తః -

అస్మిన్ కనిష్ఠికాఙ్గాషే ప్రసృతే మృగశీర్షకః ॥ ౧౩౯ ॥

వినియోగః -

స్త్రీణామర్థే కపోలే చ చక్రమర్యాదయోరపి ।

భీత్యాం వివాదే నేపథ్యే ఆహ్వానే చ త్రిపుణ్ణికే ॥ ౧౪౦ ॥

మృగముఖే రఙ్గమల్ల్యాం పాదసంవాహనే తథా ।

సర్వస్వే మిలనే కామమన్దిరే ఛత్రధారణే ॥ ౧౪౧ ॥

సఞ్చారే చ ప్రియాహ్వానే యుజ్యతే మృగశీర్షకః ।

సింహముఖహస్తః -

మధ్యమానామికాగ్రాభ్యామఙ్గుష్ఠో మిశ్రితో యది ॥ ౧౪౨ ॥

శేషా ప్రసారితా యత్ర స సింహస్యకరో భవేత్ ।

వినియోగః -

హోమే శశే గజే దర్భచలనే పద్మదామని ॥ ౧౪౩ ॥

సింహాననే వైద్యపాకే శోధనే సమ్ప్రయుజ్యతే ।

కాఙ్గులహస్తః -

పద్మకోశేనామికా చేన్నమ్రా కాఙ్గులహస్తకః ॥ ౧౪౪ ॥

ధుతశిరః -

లకుచస్య ఫలే బాలకిఙ్కిణ్యాం ఘణ్ణికార్థకే ।

చకోరే క్రముకే బాలకుచే కహ్లారకే తథా ॥ ౧౪౫ ॥

చాతకే నాలికేరే చ కాఙ్గులో యుజ్యతే కరః ।

అలపద్మహస్తః -

కనిష్ఠాద్యా వక్రీతాశ్చ విరలాశ్చాలపద్మకః ॥ ౧౪౬ ॥

వినియోగః -

వికచాబ్జే కపిత్థాదిఫలే చావర్తకే కుచే ।

విరహే ముకురే పూర్ణచంద్రే సౌందర్యభావనే ॥ ౧౪౭ ॥

ధమ్మిల్లే చన్ద్రశాలాయాం గ్రామే చోద్ధృతకోపయోః ।

తటాకే శకటే చక్రవాకే కలకలారవే ॥ ౧౪౮ ॥

శ్లాఘనే సోఽలపద్మశ్చ కీర్తితో భరతాగమే ।

చతురహస్తః -

తర్జన్యాద్యాస్త్ర శ్లిష్టాః కనిష్ఠా ప్రసృతా యది ॥ ౧౪౯ ॥

అఙ్గుష్ఠోఽనామికామూలే తిర్యక్ చేచ్ఛతురః కరః ।

వినియోగః -

కస్తూర్యాం కిఞ్చిదధి చ స్వరే తామ్రే చ లోహకే ॥ ౧౫౦ ॥

ఆర్ద్రే ఖేదే రసాస్వాదే లోచనే వర్ణభేదనే ।

ప్రమాణే సరసే మన్దగమనే శకలీకృతే ॥ ౧౫౧ ॥

ఆననే ఘృతతైలాదౌ యుజ్యతే చతురః కరః ।

భ్రమరహస్తః -

మధ్యమాఙ్గుష్ఠసంయోగే తర్జనీ వక్రీతాకృతిః ॥ ౧౫౨ ॥

శేషాః ప్రసారితాశ్చాసౌ భ్రమరాభిధహస్తకః ।

వినియోగః -

భ్రమరే చ శుకే పక్షే సారసే కోకిలాదిషు ॥ ౧౫౩ ॥

భ్రమరాఖ్యశ్చ హస్తోఽయం కీర్తితో భరతాగమే ।

హంసాస్యహస్తః -

భధ్యమాద్యాస్త్రయోఙ్గుల్యః ప్రసృతా విరలా యది ॥ ౧౫౪ ॥

తర్జన్యఙ్గుష్ఠసంశ్లేషాత్ కరో హంసాత్యకో భవేత్ ।

వినియోగః -

మాఙ్గుల్యే సూత్రబన్ధే చ ఉపదేశవినిశ్చయే ॥ ౧౫౫ ॥

రోమాఞ్చే మాక్తికాదౌ చ దీపవర్తిప్రసారణే ।

నికషే మల్లికాదౌ చ చిత్రే తల్లే ఖనే తథా ॥ ౧౫౬ ॥

దంశే చ జలబన్ధే చ హంసాస్యో యుజ్యతే కరః ।

హంసపక్షహస్తః -

సర్పశీర్షకరే సమ్యక్ కనిష్ఠా ప్రసృతా యది ॥ ౧౫౭ ॥

హంసపక్షః కరః సోఽయ తన్నిరూపణముచ్యతే ।

వినియోగః -

షట్పఙ్క్త్యాయాం సేతుబన్ధే నఖరేఖాఙ్కుణే తథా ॥ ౧౫౮ ॥

పిధానే హంసపక్షోఽయం కథితో భరతాగమే ।

సన్దంశస్తః -

పునః పునః పద్మకోశః సంశ్లిష్టో విరలో యది ॥ ౧౫౯ ॥

సన్దంశాభిధహస్తోఽయం కీర్తితో నృత్యకోవిదైః ।

వినియోగః -

ఉదరే వలిదానే చ వ్రణే కీటే మహాభయే ॥ ౧౬౦॥

అర్చనే పఞ్చసంఖ్యాయాం సన్దంశాఖ్యో నియుజ్యతే ।

ముకులహస్తః -

అఙ్గులోపఞ్చకం చైవ మేలయిత్వా ప్రదర్శనే ॥ ౧౬౧॥

ముకులాభిధహస్తోఽయం కీర్త్యతే భరతాగమే ।

కుముదే భోజనే పఞ్చబాణే ముద్రాదిధారణే ॥ ౧౬౨॥

నాభౌ చ కదలిపుష్పే యుజ్యతే ముకులః కరః ।

తామ్రచూడహస్తః -

ముకులే తామ్రచూడః స్యాత్తర్జసి వక్రీతా యది ॥ ౧౬౩॥

వినియోగః -

కుక్కుటాదౌ వకే కాకే ఉష్ణే వత్సే చ లేఖనే ।

యుజ్యతే తామ్రచూడాఖ్యః కరో భరతవేదిభిః ॥ ౧౬౪॥

త్రిశూలహస్తః -

నికుఞ్చనయుతాఙ్గుష్ఠకనిష్ఠస్తు త్రిశూలకః ।

వినియోగః -

విల్వపత్రే త్రిత్వయుక్తే త్రిశూలకర ఈరితః ॥ ౧౬౫॥

వ్యాఘ్రహస్తః -

కనిష్ఠాఙ్గుష్ఠనమనే మృగశిర్షకరే తథా ।

వ్యాఘ్రహస్తః స విజ్ఞేయో భరతాగమకోవిదైః ॥ ౧౬౬॥

వినియోగః -

వ్యాఘ్రే భేకే మర్కటే చ శుక్తౌ సంయుజ్యతే కరః ।

అర్ధసూచీహస్తః -

కపిత్థే తర్జసి ఊర్ధ్వసారణే త్వర్ధసూచికః ॥ ౧౬౭॥

వినియోగః -

అఙ్కరే పక్షిశావాదౌ బృహస్మీటే నియుజ్యతే ।

కటకహస్తః -

సన్దంశేఽప్యర్థభాగే తు మధ్యమానామికాన్వయా ॥ ౧౬౮ ॥

... .. కటకో హస్త ఉచ్యతే ।

వినియోగః -

ఏతస్య వినియోగస్తు దర్శనే ॥ ౧౬౯ ॥

ఆహ్వానభావచలనే ।

పల్లిహస్తః -

మయూరే తర్జనీపృష్ఠో మధ్యమేన యతో యది ॥ ౧౭౦ ॥

పల్లిహస్తః స విజ్ఞేయః పల్లాధై వినియుజ్యతే ।

అభినయవశాదేషాం సంయుతత్వం ప్రకీర్తితమ్ ॥ ౧౭౧ ॥

మార్గప్రదర్శనం తేషాం క్రమాలక్ష్యానుసారతః ।

సంయుతహస్తాః -

అజ్ఞాలిశ్చ కపోతశ్చ కర్కటః స్వస్తికస్తథా ॥ ౧౭౨ ॥

డోలాహస్తః పుష్పపుట ఉత్పక్కుః శివలిక్లకః ।

కటకావర్ధనశ్చైవ కర్తరీస్వస్తికస్తథా ॥ ౧౭౩ ॥

శకటం శఙ్ఖచక్రే చ సమ్పుటః పాశకీలకౌ ।

మత్స్యః కూర్మో వరాహశ్చ గరుడో నాగబన్ధకః ॥ ౧౭౪ ॥

ఖట్వా భేరుణ్ణ ఇత్యేతే సఙ్ఖ్యాతా సంయుతాః కరాః ।

త్రయోవింశతిరిత్యుక్తాః పూర్వగైర్భరతాదిభిః ॥ ౧౭౫ ॥

అజ్ఞాలిహస్తః -

పతాకాతలయోర్యోగాదజ్ఞాలిః కర ఈరితః ।

వినియోగః -

దేవతాగురువిప్రాణాం నమస్కారేష్వనుక్రమాత్ ॥ ౧౭౬ ॥

కార్యః శిరోముఖోరస్థో వినియోగేఽజ్ఞాలిబుధైః ।

కపోతహస్తః -

కపోతోఽసౌ కరో యత్ర శ్లిష్టాఽఽమూలగ్రపార్శ్వకః ॥ ౧౭౭ ॥

వినియోగః -

ప్రణామే గురుసమ్భాషే వినయాఙ్గీకృతేష్వయమ్ ।

కర్కటహస్తః -

అన్యోన్యస్యాన్తరే యత్రాఙ్గుల్యో నిఃసృత్య హస్తయోః ॥ ౧౭౮ ॥

అన్తర్బహిర్వా వర్తన్తే కర్కటః సోఽభిధీయతే ।

వినియోగః -

సమూహాగమనే తున్దదర్శనే శఙ్ఖపూరణే ॥ ౧౭౯ ॥

అఙ్గానాం మోటనే శాఖోన్నమనే చ నియుజ్యతే ।

స్వస్తికహస్తః -

పతాకయోః సన్నియుక్తః కరయోర్మణిబన్ధయోః ॥ ౧౮౦ ॥

సంయోగేన స్వస్తికాఖ్యో మకరే వినియుజ్యతే ।

డోలాహస్తః -

పతాక ఊరూదేశస్థే డోలాహస్తోఽయమిష్యతే ॥ ౧౮౧ ॥

వినియోగః -

నాట్యారమ్భే ప్రయోక్తవ్య ఇతి నాట్యవిదో విదుః ।

పుష్పపుటహస్తః -

సంశ్లిష్టకరయోః సర్పశీర్షః పుష్పపుటః కరః ॥ ౧౮౨ ॥

వినియోగః -

సీరాజనావిధౌ వారిఫలాదిగ్రహణేఽపి చ ।

సధ్యాయ్మయైదానే చ మన్త్రపుష్పే చ యుజ్యతే ॥ ౧౮౩ ॥

ఉత్సఙ్గహస్తః -

ఆన్యోన్యబాహుదేశస్థౌ మృగశీర్షకరో యది ।

ఉత్సఙ్గహస్తః స జ్ఞేయో భరతాగమవేదిభిః ॥ ౧౮౪ ॥

వినియోగః -

ఆలిఙ్గనే చ లఙ్గాయామఙ్గదాదిప్రదర్శనే ।

బాలానాం శిక్షణే చాయముత్సఙ్గో యుజ్యతే కరః ॥ ౧౮౫ ॥

శివలిఙ్గహస్తః -

వామేఽర్ధచన్ద్రో విన్యస్తః శిఖరః శివలిఙ్గకః ।

వినియోగః -

వినియోగస్తు తస్యైవ శివలిఙ్గస్య దర్శనే ॥ ౧౮౬ ॥

కటకావర్ధనహస్తః -

కటకాముఖయోః పాణ్యోః స్వస్తికో మణిబన్ధయోః ।

కటకావర్ధనాఖ్యః స్యాదితి నాట్యవిదో విదుః ॥ ౧౮౭॥

వినియోగః -

పట్టాభిషేకే పూజాయాం వివాహాదిషు యుజ్యతే ।

కర్తరీస్వస్తికహస్తః -

కర్తరీస్వస్తికారా కర్తరీస్వస్తికో భవేత్ ॥ ౧౮౮॥

వినియోగః -

శాఖాసు చాద్రిశిఖరే వృక్షేషు చ నియుజ్యతే ।

శకటహస్తః -

భ్రమరే మధ్యమాఙ్గుష్ఠప్రసారాచ్ఛకటో భవేత్ ॥ ౧౮౯॥

వినియోగః -

రాక్షసాభినయే ప్రాయః శకటో వినియుజ్యతే ।

శఙ్ఖహస్తః -

శిఖరాస్తర్గతాఙ్గుష్ఠ ఇతరాఙ్గుష్ఠసఙ్గతః ॥ ౧౯౦॥

తర్జన్యా యుత అశ్లిష్టః శఙ్ఖహస్తః ప్రకీర్తితః ।

వినియోగః -

శఙ్ఖాదిషు ప్రయోజ్యోఽయమిత్యాహుర్భరతాదయః ॥ ౧౯౧॥

చక్రహస్తః -

యత్రార్ధచంద్రౌ తిర్యఙ్చావనోన్యతలసంస్పృశౌ ।

చక్రహస్తః స విజ్ఞేయశ్చక్రార్థే వినియుయ్యతే ॥ ౧౯౨॥

సమ్పుటహస్తః -

కుఙ్కితాఙ్గులయశ్చకే ప్రోక్తః సమ్పుటహస్తకః ।

వినియోగః -

వస్తావ్చాచదే సమ్పుటే చ సమ్పుటః కర ఈరితః ॥ ౧౯౩॥

పాశహస్తః -

సూచ్యాం నికుఙ్కితే శ్లిష్టే తర్జన్యా పాశ ఈరితః ।

వినియోగః -

అనోన్యకలహే పాశే శ్లిష్టాఙ్గులాయాం నియుజ్యతే ॥ ౧౯౪॥

కీలకహస్తః -

కనిష్ఠే కుఙ్కితే శ్లిష్టే మృగశీర్షస్తు కీలకః ।

వినియోగః -

స్నేహే నర్మానులాపే చ కీలకో వినియుజ్యతే || ౧౯౫ ||

మత్స్యహస్తః -

కరపృష్టోపరి న్యస్తో యత్ర హస్తస్త్వధోముఖః ।

కించోత్ప్రసారితాఙ్గుష్ఠకనిష్ఠో మత్స్యనామకః || ౧౯౬ ||

వినియోగః -

ఏతస్య వినియోగస్తు సమ్మతో మత్స్యదర్శనే ।

కూర్మహస్తః -

కుఞ్చితాగ్రాఙ్గులిశ్చక్రే త్యక్తాఙ్గుష్ఠకనిష్ఠకః || ౧౯౭ ||

కూర్మహస్తః స విజ్ఞేయః కూర్మార్థే వినియుజ్యతే ।

వరాహహస్తః -

మృగశీర్షే త్వన్యతరే స్వోపర్యేకః స్థితే యది || ౧౯౮ ||

కనిష్ఠాఙ్గుష్ఠయోర్యోగాద్వరాహకర ఈరితః ।

వినియోగః -

ఏతస్య వినియోగః స్వాద్వరాహార్థప్రదర్శనే || ౧౯౯ ||

గరుడహస్తః -

తిర్క్వలస్థితావర్ణచన్ద్రావఙ్గుష్ఠయోగతః ।

గరుడహస్త అస్తే ఇత్యాహుర్గరుడార్థే నియుజ్యతే || ౨౦౦ ||

నాగబన్ధహస్తః -

సర్పశీర్షస్త్వస్తికఞ్చ నాగబన్ధ ఇతీరితః ।

వినియోగః -

ఏతస్య వినియోగస్తు నాగబన్ధే హి సమ్మతః || ౨౦౧ ||

ఖట్రాహస్తః -

చతురే చతురం న్యస్య తర్జన్యఙ్గుష్ఠమోక్షతః ।

ఖట్రాహస్తో భవేదేష ఖట్రాశివికయోః స్మృతః || ౨౦౨ ||

భేరుణ్ణహస్తః -

మణిబన్ధే కపిత్థాభ్యాం భేరుణ్ణకర ఇష్యతే ।

వినియోగః -

భేరుణ్ణే పక్షిదమ్పతోర్యేరుణ్ణో యుజ్యతే కరః || ౨౦౩ ||

దేవహస్తాః -

అథాత్ర బ్రహ్మరుద్రాదిదేవతాభినయక్రమాత్ |
మూర్తిభేదేన యే హస్తాస్తేషాం లక్షణముచ్యతే || ౨౦౪ ||

బ్రహ్మహస్తాః -

బ్రహ్మణశ్చతురో వామే హంసాస్యో దక్షిణే కరః |

ఈశ్వరహస్తాః -

శంఖుర్వామే మృగశిర్షస్త్రిపతాకస్తు దక్షిణే || ౨౦౫ ||

విష్ణుహస్తాః -

హస్తాభ్యాం త్రిపతాకస్తు విష్ణుహస్తాః స కీర్తితః |

సరస్వతీహస్తాః -

సూచికృతే దక్షిణే చ వామే చాంససమకృతౌ || ౨౦౬ ||

కపిత్థకేఽపి భారత్యాః కర స్యాదితి సమ్మతః |

పార్వతీహస్తాః -

ఊర్ధ్వాధః ప్రసూతావర్ధచన్ద్రాఖ్యౌ వామదక్షిణౌ || ౨౦౭ ||

అభయో వరదశ్చైవ పార్వత్యా కర ఈరితః |

లక్ష్మీహస్తాః -

అంసోపకణ్ఠే హస్తాభ్యాం కపిత్థస్తు శ్రియః కరః || ౨౦౮ ||

వినాయకహస్తాః -

ఉరోగతాభ్యాం హస్తాభ్యాం కపిత్థో విఘ్నరాట్ కరః |

షణ్ముఖహస్తాః -

వామే కరే త్రిశూలఞ్చ శిఖరో దక్షిణే కరే || ౨౦౯ ||

ఊర్ధ్వం గతే షణ్ముఖస్య హస్తాః స్యాదితి కీర్తితః -

మన్మథహస్తాః -

వామే కరే తు శిఖరో దక్షిణే కటకాముఖః || ౨౧౦ ||

మన్మథస్య కరః ప్రోక్తో నాట్యశాస్త్రార్థకోవిదైః |

ఇన్ద్రహస్తాః -

త్రిపతాకః స్వస్తికశ్చ శక్రహస్తాః ప్రకీర్తితః || ౨౧౧ ||

అగ్నిహస్తాః -

త్రిపతాకో దక్షిణే తు వామే కాఙ్గులహస్తకః |

అగ్నిహస్తః స విజ్ఞేయో నాట్యశాస్త్రవిశారదైః ॥ ౨౧౨॥

యమహస్తః -

వామే పాశం దక్షిణే తు సూచీ యమకరః స్మృతః ।

నిర్మతిహస్తః -

ఖట్వా చ శకటత్యైవ కీర్తితో నిర్మతేః కరః ॥ ౨౧౩॥

వరుణహస్తః -

పతాకో దక్షిణే వామే శిఖరో వారుణః కరః ।

యుహస్తః -

అరాలో దక్షిణే హస్తే వామే చార్ధపతాకికా ॥ ౨౧౪॥

ధృతా చేద్వాయుదేవస్య కర ఇత్యఘ్నీయతే ।

కువేరహస్తః -

వామే పద్మం దక్షిణే తు గదా యక్షపతేః కరః ॥ ౨౧౫॥

దశావతారాహస్తాః -

మత్స్యవతారహస్తః -

మత్స్యహస్తం దర్శయిత్వా తతః స్కన్ధసమౌ కరౌ ।

ధృతో మత్స్యవతారస్య హస్త ఇత్యభిధీయతే ॥ ౨౧౬॥

కూర్మావతారహస్తః -

కూర్మహస్తం దర్శయిత్వా తతః స్కన్ధసమౌ కరౌ ।

ధృతో కూర్మావతారస్య హస్త ఇత్యభిధీయతే ॥ ౨౧౭॥

వరాహావతారహస్తః -

దర్శయిత్వా వరాహం తు కటిపార్శ్వసమౌ కరౌ ।

ధృతౌ వరాహావతారస్య దేవస్య కర ఇష్యతే ॥ ౨౧౮॥

నృసింహావతారహస్తః -

వామే సింహముఖం ధృత్వా దక్షిణే త్రిపతాకికా ।

నరసింహావతారస్య హస్త ఇత్యుచ్యతే బుధైః ॥ ౨౧౯॥

వామనావతారహస్తః -

ఊర్ధ్వాధో ధృతముష్టిభ్యాం సవ్యాన్యాభ్యాం యది స్థితః ।

స వామనావతారస్య హస్త ఇత్యభిధీయతే ॥ ౨౨౦॥

అరశురామావతారహస్తః -

వామం కటితటి న్యస్య దక్షిణేఽర్ధపతాధికా ।
 ధృతా పరశురామస్య హస్త ఇత్యభిధీయతే ॥ ౨౨౧॥
 రామచన్ద్రావతారహస్తః -
 కపిత్థో దక్షిణే హస్తే వామే తు శిఖరః కరః ।
 ఊర్ధ్వం ధృతో రామచన్ద్రహస్త ఇత్యుచ్యతే బుధైః ॥ ౨౨౨॥
 ఆలరామావతారహస్తః -
 పతాకో దక్షిణే హస్తే ముష్టిర్వామకరే తథా ।
 బలరామావతారస్య హస్త ఇత్యుచ్యతే బుధైః ॥ ౨౨౩॥
 కృష్ణావతారహస్తః -
 మృగశిరే తు హస్తాభ్యామన్యోన్యాభిముఖే కృతే ।
 ఆస్యోపకణ్ఠే కృష్ణస్య హస్త ఇత్యుచ్యతే బుధైః ॥ ౨౨౪॥
 కల్క్యావతారహస్తః -
 పతాకో దక్షిణే వామే త్రిపతాకః కరో ధృతః ।
 కల్క్యాఖ్యస్యావతారస్య హస్త ఇత్యభిధీయతే ॥ ౨౨౫॥
 అథ తత్తజ్ఞాతీయహస్తాః -
 రాక్షసహస్తః -
 ముఖే కరాభ్యాం శకటౌ రాక్షసానాం కరః స్మృతః ।
 బ్రాహ్మణహస్తః -
 కరాభ్యాం శిఖరం ధృత్వా యజ్ఞసూత్రస్య సూచనే ॥ ౨౨౬॥
 దక్షిణేన కృతే తిర్యగ్ బ్రాహ్మణానాం కరః స్మృతః ।
 క్షత్రియహస్తః -
 వామేన శిఖరం తిర్యగ్ ధృత్వాన్యేన పతాకికా ॥ ౨౨౭॥
 ధృతా యది క్షత్రియాణాం హస్త ఇత్యభిధీయతే ।
 వైశ్యహస్తః -
 కరో వామే తు హంసాస్యో దక్షిణే కటకాముఖః ॥ ౨౨౮॥
 వశ్యహస్తోఽయమాఖ్యాతో మునిభిర్భరతాదిభిః ।
 శూద్రహస్తః -
 వామే తు శిఖరం ధృత్వా దక్షిణే మృగశిర్షకః ॥ ౨౨౯॥
 శూద్రహస్తః స విజ్ఞేయో మునిభిర్భరతాదిభిః ।

యదష్టాదశజాతీనాం కర్మ తేన కరాః స్మృతాః ॥ ౨౩౦॥

తత్తద్దేశజానామపి ఏవముహ్యం బుధోత్తమైః ।

బాన్ధవహస్తాః -

దమ్పతిహస్తాః -

వామే తు శిఖరం ధృత్వా దక్షిణే మృగశీర్షకః ॥ ౨౩౧॥

ధృతః స్త్రీపుంసయోర్హస్తాః ఖ్యాతో భరతకోవిధైః ।

మాతృహస్తాః -

వామే హస్తేఽర్ధచన్ద్రశ్చ సన్దంశో దక్షిణే కరే ॥ ౨౩౨॥

ఆవర్తయిత్వా జఠరే వామహస్తం తతః పరమ్ ।

స్త్రీయాః కరో ధృతో మాతృహస్త ఇత్యుచ్యతే బుధైః ॥ ౨౩౩॥

వినియోగః -

జనన్యాం చ కుమార్యాం చ మాతృహస్తో నియుజ్యతే ।

పితృహస్తాః -

ఏతస్మిన్ మాతృహస్తే తు శిఖరే దక్షిణేన తు ॥ ౨౩౪॥

ధృతే సతి పితృహస్త ఇత్యాఖ్యాతో మనీషిభిః ।

వినియోగః -

అయం హస్తస్తు జనకే జామాతరీ చ యుజ్యతే ॥ ౨౩౫॥

శ్వశ్రూహస్తాః -

విన్యస్య కణ్ఠే హంసాస్యం సన్దంశం దక్షిణే కరే ।

ఉదరే చ పరామృశ్య వామహస్తం తతః పరమ్ ॥ ౨౩౬॥

స్త్రీయాః కరో ధృతః శ్వశ్రూహస్తస్తస్యాం నియుజ్యతే ।

శ్వశురహస్తాః -

ఏతస్యాన్వే తు హస్తస్య శిఖరో దక్షిణే యది ॥ ౨౩౭॥

ధృతశ్చ శ్వశురస్యాం హస్త ఇత్యుచ్యతే బుధైః ।

భర్తృభ్రాతృహస్తాః -

వామే తు శిఖరం ధృత్వా పార్శ్వయోః కర్తరీముఖః ॥ ౨౩౮॥

ధృతో దక్షిణహస్తేన భర్తృభ్రాతృకరః స్మృతః ।

ననాన్యహస్తాః -

అన్వే త్వీతస్య హస్తస్య స్త్రీహస్తో దక్షిణే కరే ॥ ౨౩౯॥

ధృతో ననాన్పహస్తః స్యాదితి నాట్యవిదాం మతమ్ ।
 జ్యేష్ఠకనిష్ఠభ్రాతృహస్తః -
 మయూరహస్తః పురతః పార్శ్వభాగే చ దర్శితః ॥ ౨౪౦ ॥
 జ్యేష్ఠభ్రాతుః కనిష్ఠస్యాప్యయం హస్త ఇతి స్మృతః ।
 పుత్రహస్తః -
 సన్దంశముదరే న్యస్య భ్రామయిత్వా తతః పరమ్ ॥ ౨౪౧ ॥
 ధృతో వామేన శిఖరం పుత్రహస్తః ప్రకీర్తితః ।
 న్నాహస్తః -
 పతదస్తే దక్షిణేన స్త్రీహస్తశ్చ ధృతో యది ॥ ౨౪౨ ॥
 స్నుషాహస్త ఇతి ఖ్యాతో భరతాగమకోవిదైః ।
 సపత్నీహస్తః -
 దర్శయిత్వా పాశహస్తం కరాభ్యాం స్త్రీకరావృభౌ ॥ ౨౪౩ ॥
 ధృతౌ సపత్నీహస్తః స్యాదితి భావవిదో విదుః ।
 నృత్రహస్తానాం గతయః -
 భవన్తి నృత్రహస్తానాం గతయః పఞ్చధా భువి ॥ ౨౪౪ ॥
 ఊర్ధ్వఽధరోత్తరా ప్రాచీ దక్షిణా చేతి విశ్రుతా ।
 యథా స్యాత్ పాదవిన్యాస్తథైవ కరయోరపి ॥ ౨౪౫ ॥
 వామాఙ్గభాగే వామస్య దక్షిణే దక్షిణస్య చ ।
 కుర్యాత్ ప్రచలనం హ్యేతన్నృత్రసిద్ధాంతలక్షణమ్ ॥ ౨౪౬ ॥
 యతో హస్తస్తతో దృష్టిర్యతో దృష్టిస్తతో మనః ।
 యతో మనస్తతో భావో యతో భావస్తతో రసః ॥ ౨౪౭ ॥
 నృత్రహస్తః -
 పతాకాస్వస్తికాఖ్యశ్చ డోలాహస్తస్తథాఙ్గాలిః ।
 కటకావర్ధనశ్చైవ శకటః పాశకీలకౌ ॥ ౨౪౮ ॥
 కపిత్థః శిఖరః కూర్మో హంసాస్యశ్చాలపద్మకః ।
 త్రయోదశైతే హస్తాః స్యుర్నృత్రస్యాప్యపయోగినః ॥ ౨౪౯ ॥
 నవగ్రహహస్తాః -
 సూర్యహస్తః -

అంసోపకణ్ణే హస్తాభ్యామలపద్మకపితృకః ।

ధృతో యది కరో హ్యేష దివాకరకరః స్మృతః ॥ ౨౫౦ ॥

చన్ద్రహస్తః -

అలపద్మో వామహస్తే దక్షిణే చ పతాకికా ।

నిశాకరకరః ప్రోక్తో భరతాగమదర్శిభిః ॥ ౨౫౧ ॥

కుజహస్తః -

వామే కరే తు సూచీ స్యాన్ముష్టిహస్తస్తు దక్షిణే ।

ధృతశ్చేన్నాట్యశాస్త్రజైరజ్ఞారకకరః స్మృతః ॥ ౨౫౨ ॥

బుధహస్తః -

తిర్యగ్వామే చ ముష్టిః స్యాద్దక్షిణే చ పతాకికా ।

బుధగ్రహకరః ప్రోక్తో భరతాగమవేదిభిః ॥ ౨౫౩ ॥

గురుహస్తః -

హస్తాభ్యాం శిఖరం ధృత్వా యజ్ఞసూత్రస్య దర్శనమ్ ।

ఋషిబ్రాహ్మణహస్తోఽయం గురోశ్చాపి ప్రకీర్తితః ॥ ౨౫౪ ॥

శుక్రహస్తః -

వామోచ్చభాగే ముష్టిః స్యాదధస్తాద్దక్షిణే తథా ।

శుక్రగ్రహకరః ప్రోక్తో భరతాగమవేదిభిః ॥ ౨౫౫ ॥

శనిహస్తః -

వామే కరే తు శిఖరస్త్రిశూలో దక్షిణే కరే ।

శనైశ్చరకరః ప్రోక్తో భరతాగమకోవిదైః ॥ ౨౫౬ ॥

రాహుహస్తః -

సర్పశిర్షో వామకరే సూచీ స్యాద్దక్షిణే కరే ।

రాహుగ్రహకరః ప్రోక్తో నాట్యవిద్యాధిపైర్జనైః ॥ ౨౫౭ ॥

కేతుహస్తః -

వామే కరే తు సూచీ స్యాద్దక్షిణే తు పతాకికా ।

కేతుగ్రహకరః ప్రోక్తో భరతాగమదర్శిభిః ॥ ౨౫౮ ॥

పాదభేదాః -

వక్ష్యతే పాదభేదానాం లక్షణం పూర్వసమ్మతమ్ ।

మణ్ణులోత్ప్లవనే చైవ భ్రమరీ పాదచారికా ॥ ౨౫౯ ॥

చతుర్థా పాదభేదాః స్వస్తేషాం లక్షణముచ్యతే ।

మణ్డలభేదాః -

స్థానకం చాయతాలీఢం ప్రేక్షణప్రరితాని చ ॥ ౨౬౦॥

ప్రత్యాలీఢం ఖస్తికం చ మోటితం సమసూచికా ।

పార్శ్వసూచితి చ దశ మణ్డలాసీరితాసీహ ॥ ౨౬౧॥

స్థానకమణ్డలం -

కటిం స్పృష్టాన్వైర్ధవన్ద్యాఖ్యపాణిభ్యాం సమపాదతః ।

సమరేఖతయా తిషేత్ తత్ స్యాత్ స్థానకమణ్డలమ్ ॥ ౨౬౨॥

ఆయతమణ్డలం -

వితస్త్వన్తరితో పాదౌ కృత్వా తు చతురస్రకౌ ।

తిర్యక్ కుఞ్చితజానుభ్యాం స్థితిరాయతమణ్డలమ్ ॥ ౨౬౩॥

ఆలీఢమణ్డలం -

దక్షిణాక్ష్యైశ్చ పురతః వితస్త్రితయాన్తరమ్ ।

విన్యసేద్ వామపాదం చ శిఖరం వామపాణినా ॥ ౨౬౪॥

కటకాముఖహస్తశ్చ దక్షిణేన ధృతో యది ।

ఆలీఢమణ్డలమితి విఖ్యాతం భరతాదిభిః ॥ ౨౬౫॥

ప్రత్యాలీఢమణ్డలం -

ఆలీఢస్య విపర్యాసాత్ ప్రత్యాలీఢాఖ్యమణ్డలమ్ ।

ప్రేక్షణమణ్డలం -

ప్రస్పృత్యైకపదం పార్శ్వే పార్షిదేశస్య పాదతః ॥ ౨౬౬॥

స్థిత్యాన్వై కూర్మహస్తేన స్థితిః ప్రక్షణమణ్డలమ్ ।

ప్రేరితమణ్డలం -

సన్తాడ్యైకం పదం పార్శ్వే వితస్త్రితయాన్తరమ్ ॥ ౨౬౭॥

తిర్యక్ కుఞ్చితజానుభ్యాం స్థిత్యాన్వై శిఖరం కరమ్ ।

విధాయ వక్ష్యస్యన్యేన ప్రస్పృతా చ పతాకికా ॥ ౨౬౮॥

ప్రదర్శయేదిదం తజ్ఞాః ప్రేరితం మణ్డలం జగుః ।

స్వస్తికమణ్డలం -

దక్షిణోత్తరతః కుర్యాత్ పాదే పాదం కరే కరమ్ ॥ ౨౬౯॥

వ్యాత్యానేన తదా ప్రోక్తం స్వస్తికం నామ మణ్డలమ్ ।

మోటితమణ్డలం -

ప్రపదాభ్యాం భువి స్థిత్యా జానుయుగ్మేన సంస్పృశేత్ ॥ ౨౧౦॥

క్రమాద్ భూతలమేకైకం త్రిపతాకకరద్వయమ్ ।

కృత్వా తస్మోటితం నామ మణ్డలం కథితం బుధైః ॥ ౨౧౧॥

సమసూచీమణ్డలం -

పాదాగ్రాభ్యాం చ జానుభ్యాం భూతలం సంస్పృశేద్వది ।

మణ్డలం సమసూచీతి కథితం పూర్వసూరిభిః ॥ ౨౧౨॥

పార్శ్వసూచీమణ్డలమ్ -

స్థిత్యా పాదాగ్రయుగ్మేణ జానునైకేన పార్శ్వతః ।

సంస్పృశేద్ భూతలం పార్శ్వ సూచీమణ్డలమీరితమ్ ॥ ౨౧౩॥

స్థానకభేదాః -

పాదవిన్యాసభేదేన స్థానకం షడ్విధం భవేత్ ।

సమపాదం చైకపాదం నాగబన్ధస్తతః పరమ్ ॥ ౨౧౪॥

బన్ధం చ గారుడం చైవ బ్రహ్మస్థానమితి క్రమాత్ ।

సమపాదస్థానం -

స్థితిః సమాభ్యాం పాదాభ్యాం సమపాదమితి స్మృతమ్ ॥ ౨౧౫॥

వినియోగః -

పుష్పాక్షుతా దేవరూపే సమపాదం నియుజ్యతే ।

ఏకపాదస్థానం -

జాన్వాశ్రిత్య పదైకేన స్థితిః స్యాదేకపాదకమ్ ॥ ౨౧౬॥

వినియోగః -

ఏకపాదం త్విదం స్థానం నిశ్చలే తపసి స్థితమ్ ।

నాగబన్ధస్థానం -

పాదం పాదేన సంవేష్ట్య తథా పాణిం చ పాణినా ॥ ౨౧౭॥

స్థితిః స్యాన్నాగబన్ధాభ్యాం నాగబన్ధే ప్రయుజ్యతే ।

బన్ధకస్థానం -

పాదమేకం సమాకుఞ్చ్య స్థిత్యాఽన్యపదజానునీ ॥ ౨౧౮॥

ఉత్తానితే కరం న్యస్య స్థితిరైన్ద్రమితిరితమ్ ।

వినియోగః -

వాసవే రాజభావే చ స్థానమైన్ద్రం నియుజ్యతే ॥ ౨౧౯ ॥

గరుడస్థానకం -

ఆలీఢమణ్డలే పశ్చాదథ జానుతలం భువి ।

సంస్థాప్య పాణియుగ్మేన వహన విరలమణ్డలమ్ (?) ॥ ౨౨౦ ॥

స్థితిస్తు గరుడస్థానం గరుడే వినియుజ్యతే ।

బ్రహ్మస్థానం -

జానుపరి పదం న్యస్య పదస్యోపరి జాను చ ॥ ౨౨౧ ॥

స్థితం యది భవేద్ బ్రాహ్మం జపాదిషు నియుజ్యతే ।

ఉత్ప్లవనభేదాః -

అథోత్ప్లవనభేదానాం లక్షణం పరికథ్యతే ॥ ౨౨౨ ॥

అలగం కర్తరీ వాఽశ్వోఽత్ప్లవనం మోటితం తథా ।

కృపాలగమితి ఖ్యాతం పశ్చాథోత్ప్లవనం బుధైః ॥ ౨౨౩ ॥

అలగోత్ప్లవనం -

ఉత్ప్లుత్య పార్శ్వయుగలం కటిదేశే తు విన్యసేత్ ।

బద్ధ్వా కరాభ్యాం శిఖరౌ అలగోత్ప్లవనం భవేత్ ॥ ౨౨౪ ॥

ఉత్ప్లవనకర్తరీ -

ఉత్ప్లుత్య ప్రపదైః సవ్యపాదస్యైకస్య పృష్ఠతః ।

కర్తరీ విన్యసేదేషా స్యాదుత్ప్లవనకర్తరీ ॥ ౨౨౫ ॥

అథోముఖం చ శిఖరం కటౌ హస్తం న్యసేదిహ ।

అశ్వోత్ప్లవనం -

పురః పాదం సముత్ప్లుత్య పశ్చాత్పాదం నియోజయేత్ ॥ ౨౨౬ ॥

కరౌ తు త్రిపతాఖ్యౌ కృత్వాఽశ్వోత్ప్లవనం భవేత్ ।

మోటితోత్ప్లవనం -

పర్యాయపార్శ్వోత్ప్లవనం కర్తరీవ తు మోటితా ॥ ౨౨౭ ॥

త్రిపతాకే చ కరయోః కృత్వా శశ్వత్ప్రకాశనాత్ ।

కృపాలగోత్ప్లవనం -

పార్శ్వమేకైకపాదస్య కటౌ పర్యాయతో న్యసేత్ ॥ ౨౨౮ ॥

అర్ధచన్ద్రకలామధ్యే స్యస్తమస్యత్ కృపాలగమ్ ।

భ్రమరీలక్షణం -

భ్రమర్యా లక్షణాన్యత్ర వక్ష్యే లక్షణభేదతః ॥ ౨౮౯ ॥

ఉత్పలతభ్రమరీ చక్రభ్రమరీ గరుడాభిధా ।

తథైకపాదభ్రమరీ కుఞ్చితభ్రమరీ తథా ॥ ౨౯౦ ॥

ఆకాశభ్రమరీ చైవ తథాఙ్గభ్రమరీతి చ ।

భ్రమర్యః సప్త విజ్ఞేయా నాట్యశాస్త్రవిశారదైః ॥ ౨౯౧ ॥

ఉత్పలభ్రూరీ -

స్థిత్వా సమాభ్యాం పాదాభ్యాముత్పలత్య బ్రామయేద్యది ।

సర్వాఙ్గమున్తరాళే స్యాదుత్పలతభ్రమరీ త్వసా ॥ ౨౯౨ ॥

చక్రన్నమరీ -

భువి పాదౌ ముహుః కర్షన్త్రిపతాకౌ కరౌ వహన్ ।

చక్రవద్ భ్రమతే యత్ర సా చక్రభ్రమరీ భవేత్ ॥ ౨౯౩ ॥

గరుడభ్రమరీ -

తిర్యక్ ప్రసార్యైకపాదం పశ్చాఙ్గాను భువి క్షిపేత్ ।

సమ్యక్ ప్రసార్య బాహూ ద్వా బ్రామయేద్ గరుడో భవేత్ ॥ ౨౯౪ ॥

ఏకపాదభ్రమరీ -

బ్రామయేదేకమేకేన పాదం పాదేన సత్వరమ్ ।

సా త్వేకపాదభ్రమరీ భవేదితి వినిశ్చితా ॥ ౨౯౫ ॥

కుఞ్చితభ్రమరీ -

నికుఞ్చ్య జానుభ్రమణం కుఞ్చితభ్రమరీ భవేత్ ।

ఆకాశభ్రమరీ -

ఉత్పలత్య పాదౌ విరతౌ కృత్వా పాదౌ ప్రసార్య చ ॥ ౨౯౬ ॥

బ్రామయేత్ సకలం గాత్రమాకాశభ్రమరీ భవేత్ ।

అఙ్గభ్రమరీ -

వితస్త్వన్తరితౌ పాదౌ కృత్వాఙ్గభ్రమణం తథా ॥ ౨౯౭ ॥

తిరేద్ యది భవేదఙ్గభ్రమరీ భరతోదితా ।

చారిమేదాః -

అథాత్ర చారిభేదానాం లక్షణం కథ్యతే మయా ॥ ౨౯౮॥

ఆదౌ తు చలనం ప్రోక్తం పశ్చాచ్ఛుక్రమణం తథా ।
సరణం వేగినీ చైవ కుట్టనం చ తతః పరమ్ ॥ ౨౯౯॥

లురితం లోలితం చైవ తతో విషమసञ్చరః ।
చారిభేదా అమీ అష్టా ప్రోక్తా భరతవేదిభిః ॥ ౩౦౦॥

చలనచారి -
స్వస్థానాత్ స్వస్య పాదస్య చలనాచ్ఛులనం భవేత్ ।
చక్రమణం -
పాదయోర్బాహ్యపార్యాభ్యాముత్థిప్రోత్థిష్య యత్నతః ॥ ౩౦౧॥

గతిర్భవేచ్ఛుక్రమణం వర్ణితం నాట్యకోవిదైః ।
సరణం -
చలనం తు జలూకావదేకేనాన్యస్య పార్జినా ॥ ౩౦౨॥

తిర్యగాకర్షయేద్ భూమిం కరాభ్యాం తు పతాకికే ।
ధృత్వా చ గమనం యత్తు సరణం తదుదీరితమ్ ॥ ౩౦౩॥

వేగినీ -
పార్జిణా వా పదార్గేణ ద్రుతం గత్యా తు చాలనమ్ ।
కరాభ్యాం చాలపద్మే చ త్రిపతాకే యథాక్రమమ్ ॥ ౩౦౪॥

ధృత్వా నటేద్ యది భవేద్ వేగవత్త్వేన వేగినీ ।
కుట్టనం -
పాష్టినా వా పదార్గేణ సమస్తేన తలేన వా ॥ ౩౦౫॥

యత్తాడనం భూతలస్య కుట్టనం తదుదీరితమ్ ।
లురితం -
స్వస్తికస్థితిపాదాగ్రే కుట్టనాల్లురితం భవేత్ ॥ ౩౦౬॥

ఓలిత -
పూర్వవత్ కుట్టనం కృత్వా మన్దం మన్దమతః పరమ్ ।
అస్పృష్టభూమేః పాదస్య చాలనం లోలితం భవేత్ ॥ ౩౦౭॥

విషమసञ్చరః -
వేష్టయిత్వా దక్షిణేన వామం వామేన దక్షిణమ్ ।
క్రమేణ పాదం విన్యస్య భవేద్ విషమసञ్చరః ॥ ౩౦౮॥

గతిమేదాః -

అథాత్ర గతిభేదానాం లక్షణం వక్ష్యతే క్రమాత్ ।
హంసీ మయూరీ చ మృగీ గజలీలా తురగ్గణీ ॥ ౩౦౯ ॥

సింహీ భుజగ్గీ మణ్డూకీ గతిర్వీరా చ మానవీ ।
దశైతా గతయో జ్ఞేయా నాట్యశాస్త్రవిశారదైః ॥ ౩౧౦ ॥

హంసీగతిః -

పరివర్త్య తనుం పార్శ్వం వితస్త్వన్తరితం శనైః ।
ఏకైకం తత్ పదం న్యస్య కపిత్థం కరయోర్వహన్ ॥ ౩౧౧ ॥

హంసవద్గమనం యత్తు సా హంసీ గతిరీరితా ।
మయూరీగతిః -

ప్రపదాభ్యాం భూవి స్థిత్యా కపిత్థం కరయోర్వహన్ ॥ ౩౧౨ ॥

ఏకైకజానుచలనాన్మయూరీ గతిరీరితా ।

మృగీగతిః -

మృగవద్ గమనం వేగాత్ త్రిపతాకకరో వహన్ ॥ ౩౧౩ ॥

పురతః పార్శ్వయోశ్చైవ యానం మృగగతిర్భవేత్ ।

గజలీలాగతిః -

పార్శ్వయోస్తు పతాకాభ్యాం కరాభ్యాం విచరంస్తతః ॥ ౩౧౪ ॥

సమపాదగతిర్మన్దం గజలీలేతి విశ్రుతా ।

తురగ్గణీగతిః -

ఉష్ణిప్య దక్షిణం పదముల్లఙ్ఘ్య చ ముహుర్ముహుః ॥ ౩౧౫ ॥

వామేణ శిఖరం ధృత్వా దక్షిణేన పతాకీకామ్ ।

తురగ్గణీ గతిః ప్రోక్తా నృత్తశాస్త్రవిశారదైః ॥ ౩౧౬ ॥

సింహోగతిః -

పాదాగ్రాభ్యాం భూవి స్థిత్యా పుర ఉత్త్వృత్య వేగతః ।

కరాభ్యాం శిఖరం ధృత్వా యానం సింహగతిర్భవేత్ ॥ ౩౧౭ ॥

భుజగ్గీగతిః -

త్రిపతాకకరో ధృత్వా పాశ్చయోరుభయోరపి ।

పూర్వవద్గమనం యత్తు సా భుజగ్గీ గతిర్భవేత్ ॥ ౩౧౮ ॥

మణ్ణూకీగతిః -

కరాభ్యాం శిఖరం ధృత్వా కిచ్చితే సింహీసమా గతిః ।
మణ్ణూకీ గతిరిత్యేషా ప్రసిద్ధా భరతాగమే ॥ ౩౧౯ ॥

వీరాగతిః -

వామే తు శిఖరం ధృత్వా దక్షిణేన పతాకికా ।
దూరాదాగమనం యత్తు వీరా గతిరుదీరితా ॥ ౩౨౦ ॥

మానవీగతిః -

మణ్ణులాకారవద్ భ్రాన్త్యా సమాగత్య ముహుర్ముహుః ।
వామం కరం న్యస్య కటౌ దక్షిణే కటకాముఖమ్ ॥ ౩౨౧ ॥

మానవీ గతిరిత్యేషా ప్రసిద్ధా పూర్వసూరిభిః ।

మణ్ణులాని ప్రయుక్తాని తవైవోత్సవనాని చ ॥ ౩౨౨ ॥

భ్రమర్కశ్చైవ చార్యశ్చ గతయశ్చ పరస్పరమ్ ।

ఏకైకభేదసమ్పన్నాదనన్తాని భవన్తి హి ॥ ౩౨౩ ॥

ఏతాశ్చ నర్తనవిధౌ శాస్త్రతః సమ్ప్రదాయతః ।

సతామనుగ్రహణైవ విజ్ఞయా నాన్యథా భువి ॥ ౩౨౪ ॥

ఉపరిష్టాదుద్ధృతాంశః కేవలం ఏమ-ఆఖ్యాత-

పుస్తకే మణ్ణులభేదేభ్యః ప్రాగధికో దృశ్యతే ।

ఆర్థ అష్టరసాః -

శృంగారవీరకరుణాద్భుతహాస్యభయానకాః ।

బీభత్సరీద్రో చ రసా శృంగారః శుచిరుజ్జ్వలః ॥

అవస్థాభేదాః -

శ్రుత్యక్షిప్రీతిహృత్సక్తాః సజ్కల్పో జాగరస్తథా ।

తనుతా చాపి విషయనివృత్తిశ్చాత్రపా తథా ॥

మోహో మూర్ఛా చ మరణమిత్యవస్థాః ప్రపశ్చతాః ।

చక్షుఃప్రీతిశ్చ చిన్తా చ సజ్కల్పో గుణకీర్తనమ్ ॥

క్రియాద్వేషశ్చ తాపశ్చ లజ్జాత్యాగస్తతః పరమ్ ।

ఉన్మాదమూర్ఛామృతయ ఇత్యవస్థా స్మృతాః పరైః ॥

నయనైర్జనయేద్ భావం భావాత్ స్పర్శం సమాచరేత్ ।

స్పర్శన ద్రవముత్పాద్య రతిం పశ్చాత్ సమాచరేత్ ||

చింతా -

కిం కరిష్యతి కిం ధ్యాయేత్ క్వాస్తే కిం వక్సి భామినీ |
ఇతీవ మానసోత్కణ్ఠా సా చింతా పరికీర్తితా ||

సజ్కల్పః -

యామి తామరవిందార్ణీ పివామ్యధరపల్లవమ్ |
రమామి నితరాం సార్ధం తయేతి సుట్టఢం పునః ||

తాం వినా న హి జీవామి సైవ మే పరమం ధనమ్ |
ఇతః పరం సా శరణమితి సజ్కల్ప ఈరితః ||

గుణకీతనం -

ఏషా మౌలివిభూషణం మృగదృశామేషా పరం జీవనం
తాం త్యక్త్వా న హి కింఞ్చిదస్తి శరణం యూనాం రసోల్లాసినీ |
సా భూషా భువనస్య కిమ్పునరియం వాచా పర జీవన-
మిత్యేవం ప్రతిభాతి యా గుణనుతిః స్త్రీపుష్పభేదేఽపి సా ||

క్రియాదేవ్యః -

గచ్ఛ గచ్ఛసి చేతాం తో నాహం కాంతా న మే పతిః |
త్వం చేతి కథనం యత్ర కథనం ద్వేష ఉచ్యతే ||

తాపః -

కిం కరోతి సుమాస్త్రో మాం పఞ్చభిబాణసఞ్చయైః |
తపత్యనన్తరం గాత్రం తాపోఽసౌ పరికీర్తితః ||

లజ్జాత్కాగః -

దోర్భాగ్యం సమాశ్లిష్య పయోధరౌ తౌ ప్రచుమ్భ్యి బిమాభధరమాయతాఞ్శాః |
సుఖేన సుప్తః శయనే నిశాయాముద్భోధితోఽహం చరణాయుధేన ||

ఉన్మాదః -

చిత్రే లిఖితమాలోక్య నాయకం కఞ్చనాఙ్గనా |
పరిరమ్య దృఢం దోర్భాగ్యం చుచుమ్భే గణ్ణయోరముమ్ ||

మూర్ఛా -

యత్రాఙ్గనాయా వైకల్యం పఞ్చప్రాణనిరోధనమ్ |
అసంక్లో యామమాత్రం సా మూర్ఛా వాన్యా మృతిర్న హి ||

ఇతి శ్రీనన్దికేశ్వరవిరచితం అభినయదర్పణం సమాప్తమ్ ।

Encoded by Ryan Armstrong ryanarm at gmail.com

Proofread by Ryan Armstrong, Krithi Durbaka

——
Abhinayadarpanam by Nandikeshvara
pdf was typeset on March 24, 2024

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

